ȘTEFAN CEL MARE
ȘI
MIHAI VITEAZUL

DOUE CUVÂNTĂRI COMEMORATIVE

DE

DIMITRIE ONCIUL
Profesor la Universitatea din București

Cu un Proiect din 1864 relativ la capul lui Mihai Viteazul
Comunicat de GH. ADAMESCU

Se cere să folosit fondurile pentru ridicarea unui monument funerar lui Mihai Viteazul în Mănăstirea Dealul

BUCUREȘTI
Atelierele grafice I. V. SOCECU, Strada Berzei 59
1904

www.digibuc.ro

BIBLIOTECA
AȘEZĂMÂNTULUI CULTURAL

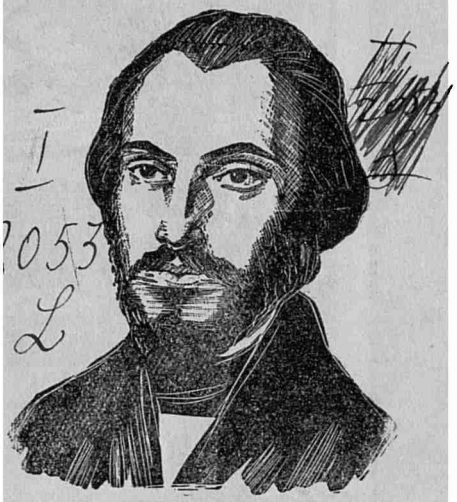

„NICOLAE BĂLCESCU"
12768

www.digibuc.ro

Ștefan cel Mare
și
Mihai Viteazul

DOUE CUVÂNTĂRI COMEMORATIVE

DE

DIMITRE ONCIUL
Profesor la Universitatea din București

Cu un Proiect din 1564 relativ la capul lui Mihai Viteazul
Comunicat de GH. ADAMESCU

Se vinde în folosul fondului pentru ridicarea unui monument funerar lui Mihai Viteazul în Mănăstirea Dealul.

BUCUREȘTI
Atelierele grafice I. V. SOCECU, Strada Berzei 59
1904.

www.digibuc.ro

PREFAŢĂ

Pelegrinagiul la mormântul lui Stefan cel Mare în mânăstirea Putna, făcut la serbarea celui de al patrule centenar al morţii lui, au atras din nou atenţia asupra mormintelor domnitorilor noştri.

De 130 de ani sub stăpânire austriacă, mormântul celui mai mare domn al Moldovei, ca şi celelalte morminte domneşti ce se află în Bucovina, au avut parte de bună întreţinere şi de cuvioasă îngrijire, urmându-se buna tradiţie de până atunci. Iar în timpul din urmă, cu ocazia lucrărilor de restaurare la sfântul locaş ce păstrează ţerâna marelui erou al Românilor, s'a luat dispoziţia ca, din mijloacele fondului bisericesc al Bucovinei, mormântul să fie înfrumuseţat cu monumentală podoabă, demnă de memoria fericit-pomenitului ctitor şi domn.

www.digibuc.ro

In România liberă, cel mai glorios domn al Ţerei-Româneşti, Mihai Viteazul, al cărui cap, despărţit de trupul remas în câmpul Turdei, a fost înmormântat în mânăstirea Dealul, unde acum se află scos din mormântul seu, reclamă dela noi nu mai puţină solicitudine.

Acum 40 de ani, Adunarea legislativă a votat un credit pentru depunerea acestei relique într'un «sicriu cu piedestal de marmoră», în biserica Mihai-Vodă din Capitală, cu pompa cuvenită marelui domn. Dar proiectul a remas nerealizat, şi capul lui Mihai Viteazul, în starea în care se găseşte încă astăzi.

Iar acum trei ani, la aniversarea trecentenară a morţii eroului, «Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor» a luat iniţiativa de a se forma un fond pentru ridicarea unui monument funerar în mânăstirea Dealul, spre a se păstra în mod cuvenit capul aceluia care, unind Ţeara-Românească, Ardealul şi Moldova, a căzut jertfă ca domn al tuturor Românilor. In acest scop s'au ţinut conferinţe istorice în Capitală

www.digibuc.ro

şi în judeţe, al căror produs din vânzarea biletelor de intrare erà destinat pentru acel fond. Un comitet special, constituit sub presidenţia reposatului V. A. Urechia ca Președinte al Ligei, aveà să îngrijească de administrarea fondului şi de lucrările pentru ridicarea monumentului funerar.

Produsul conferinţei ce am ţinut atunci în Ateneul Român, la serbarea comemorativă din 8 Noembre 1901, se păstrează de Comitetul central al Ligei, pentru scopul arătat. Produsul conferinţelor ţinute în judeţe s'a depus pe numele D-lui Prof. Gr. G. Tocilescu, murind într'acestea V. A. Urechia.

Publicând acum acea conferinţă, împreună cu cuvântarea ce am rostit la serbarea comemorativă a morţii lui Stefan cel Mare, în mânăstirea Putna, la 3 Iulie din est-an, destin produsul din vânzarea ediţiunei de 10.000 exemplare în folosul fondului pentru proiectatul monument funerar, ce a început a se forma din iniţiativa Ligei, încredinţându-l îngrijirei Comitetului.

Adaug acì, în legătură cu cele de mai sus, o interesantă comunicare din partea

www.digibuc.ro

D-lui Gh. Adamescu, secretar general al Ministerului Cultelor și Instrucțiunei Publice, care a binevoit s'o pună la dispoziție pentru acest scop.

UN PROIECT DIN 1864

PENTRU ADUCEREA CAPULUI LUI MIHAIU VITEAZUL IN BUCUREȘTI

Chestiunea unui monument funerar pentru capul lui Mihaiu Viteazul fiind la ordinea zilei, socotesc că va prezentà interes să reamintesc despre o încercare de acelaș fel — cu oarecari deosebiri — făcută acum 40 de ani și rămasă neîndeplinită.

In 1864, Ministrul de instrucțiune de atunci, Dimitrie Bolintineanu, adresează Consiliului de miniștri un referat ca să-l autorize a cere Domnitorului voie să prezente Adunării un proiect de lege pentru deschiderea unui credit de 31.000 lei (vechi). Cu această sumă aveà să se acopere cheltuelile aducerii capului lui Mihaiu Viteazul în București și așezării lui într'un «sicriu cu piedestal de marmoră».

www.digibuc.ro

Consiliul îl autorizâ, și Bolintineanu face următorul raport către Domnitor:

«Capul marelui Domn și ostaș Mihaiu Vi-
«teazul se află de mult timp depus în bise-
«rica Dealul, de lângă Târgoviște. Această
«nobilă rămășiță este aici mai mult ca o cu-
«riozitate decât ca o relicvă, căruia *(sic)*
«se cuvine tot respectul și toate onorile
«demne de cel mai strălucit erou al Româ-
«niei de dincoaci de Milcov. Subsemnatul,
«spre a mulțumì una din frumoasele Măriei-
«Voastre dorinți, de atâtea ori exprimată,
«vine a Vă propune, cu cel mai adânc re-
«spect, ca acest nobil cap să se transporte
«în Capitala României, în biserica sa Mihaiu-
«Vodă, încredințându-se mai cu osebire guar-
«dii oștirii române. Rog totdeodată pe Măria-
«Voastră să încuviințați ca să se decidă o
«zi pentru aceasta și a se numì o comi-
«siune de cei mai bătrâni generali și coloneli
«Români ai oștirii române, spre aducerea
«acestei rămășițe în Capitală, cu pompă și
«onorile cuvenite marilor Domni Români.
«Iar cât pentru cheltuiala transportării și fa-
«cerii unui sicriu cu piedestal de marmoră,
«rog pe Înălțimea Voastră să bine-voiți a
«mă autoriza spre a cere un credit de treizeci
«și una mii lei la Adunarea legislativă».

www.digibuc.ro

Raportul[1]) poartă data de 24 Martie 1864. Jurnalul Consiliului de Miniștri e semnat de: Kogălniceanu, Bălănescu, Stéege, P. Orbescu, D. Bolintineanu și A. Iacovachi[2]).

In ședința de la 27 Martie 1864 Adunarea ia în desbatere proiectul de lege. Iată ce citim în darea-de-seamă a Adunării:

«D. Ministru de Culte dă citire unui me-«sagiu Domnesc, în alăturare cu proiectul de «lege pentru un credit de 31 mii lei spre «aducerea capului lui Mihaiu-Bravul în Bucu-«rești.

«Mai mulți deputați cer urgența acestui «proiect de lege.

«Se pune la vot.

«Se primește.

«Se citește proiectul de lege, și punându-se «la vot, rezultatul scrutinului este cel următor:

---

1) Jurnalul și celelalte acte ce pomenesc acì se găsesc în Dosarul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, No. 373 din 1864.

2) Este cabinetul lui M. Kogălniceanu, venit în capul afacerilor la 11 Octombre 1863 și care a făcut lovitura de stat de la 2 Maiu 1864. In timpul când s'a făcut jurnalul, erà astfel alcătuit: *Kogălniceanu*, prezident și interne; *General Al. Iacovachi*, răsboiu; *L. Stéege*, finanțe; *N. Roseti-Bălănescu*, externe și ad interim control; *D. Bolintineanu*, culte; *P. Orbescu*, lucrări publice, ad interim justiție.

www.digibuc.ro

«Votanți 63, Majoritate 32, Bile albe pentru «59, Bile negre contra 4.

«Proiectul e adoptat» [1]).

La 1 Aprilie prezidentul Consiliului comunică Ministerului de Culte că proiectul de lege s'a adoptat în numita ședință și-i alătură textul legii, care e următorul:

LEGE:

«*Art. I.* Se acordă d-lui Ministru al Cul-«telor un credit de lei treizeci și una mii «No. 31.000 pentru translația capului lui «Mihaiu-Viteazul de la monastirea Dealului în «Capitală, în biserica Mihaiu-Vodă, și pentru «facerea unui sicriu cu un piedestal de mar-«moră pentru depunerea acestei țărâne.

«*Art. II.* Acest cap este mai cu osebire «încredințat guardei oștirii române».

Prezident, **Lascar Catargiu.**

Secretar, **Anton I. Arion.**

Până acì lucrurile merg bine; dar în zadar căutăm în *Monitorul Oficial*, printre legile promulgate, și pe aceasta, căci ea a rămas—

1) Colecțiunea desbaterilor Adunării legislative pe 1863-64, pag. 1402.

www.digibuc.ro

așa votată de Adunare — în cartoanele Ministerului.

In aceste cartoane mai aflăm un raport al lui Bolintineanu către Domnitor, cerând sancționarea; dar acest raport — pe care o mână a scris obișnuita rezoluție: «se sancționează» — a rămas nesancționat, și Ministrul a scris într'un colț fatalele cuvinte: «*La dosar*».

Ca anexă la acest raport se găsește textul legii transcris, gata a fi prezentat suveranului, dar lipsește și semnătura acestuia și acea a Ministrului Justiției.

De ce nu s'a sancționat legea? De ce a rămas neîndeplinită această frumoasă și patriotică hotărîre?

Gh. Adamescu.

Astăzi putem să sperăm că întreprinderea de acum nu va avea soarta proiectului din 1864. Pentru onoarea României, pentru onoarea Națiunei, această veche datorie nu mai poate să fie amânată.

București, în August 1904.

D. Onciul.

www.digibuc.ro

LA CENTENARUL AL IV^le^

AL MORŢII LUI

STEFAN CEL MARE

CUVÂNTARE ROSTITĂ IN MĂNĂSTIREA PUTNA

LA 3 IULIE 1904

www.digibuc.ro

Înalt Preasfinţite Stăpâne,

Serenissime D. Președinte al Țerei,

Domnilor și Doamnelor,

Români și Creștini,

O voce dincolo de mormânt, dela poetul *Dumbravei Roşie*, pătrunde acì şi zice:

«Erou plin de lumină, el e menit în lume,
«Pe secolul ce-l vede să sape al seu nume
«Şi să respândă raze pe secoli viitori....
«Fiinţă de-o natură gigantică, divină,
«El e de-acei la carii istoria se'nchină».

Istoria se închină eroului care, însufleţit de geniul nemurirei, din scânteia sa divină a dat nouă viaţă şi lumină unui timp întreg şi unui întreg popor. Istoria se închină eroului acum patru secoli trecut la nemurire, a cărui amintire o serbătorim astăzi;

www.digibuc.ro

eroului slăvit al vechei Moldove, al neamului român, al creştinătăţii: Stefan cel Mare.

Ţeara toată, şi 'mpreună cu dânsa, întreaga Românime serbătoreşte amintirea lui, prăznuind al patrule centenar al vieţei lui celei dincolo de mormânt. Şi dela un capăt la altul al ţerei lui, pe care el cu mândrie o numeà «poarta creştinătăţii», din înălţimile celor 44 de mănăstiri şi biserici ce el a redicat spre lauda lui Dumnezeu pentru biruinţele sale, resună tânguitor cântarea de slavă a clopotelor, unită cu cântarea întregei Biserici ortodoxe-române, chiemând sufletele româneşti la credinţă şi virtute, care putere de viaţă dă şi fapte mari îndeplineşte. Este spre a preamări pe un erou al ţerei, erou al neamului, erou al istoriei.

In complexitatea multiplă de cause şi efecte din care se desveleşte istoria omenirei, manifestarea popoarelor active în istorie este determinată esenţial de mediul înconjurător ce-l dă aşezarea geografică, de împrejurările timpului, de însuşirile rasei şi de acţiunea personalităţilor istorice. Din această com-

www.digibuc.ro

plexitate se înalță întotdeauna, ca munții giganți deasupra câmpielor, marile personalități istorice, prin acțiunea lor hotăritoare în viața popoarelor.

Intre personalitățile care astfel au determinat istoria și viața poporului român, în condițiunile date prin așezarea geografică a țerei, prin împrejurările timpului și prin însușirile de rasă ale poporului, strălucește mai presus măreața imagine a lui Stefan cel Mare, domnul Moldovei dela 14 Aprilie 1457 [1]) până la 2 Iulie 1504. Aproape jumătate de secol, în cea mai lungă domnie ce a fost dată țerei lui, el a dominat scena istoriei române, respândind gloria armelor românești și lauda numelui român în cele patru părți ale lumei. «Toate gurile te numesc, și toți într'un gând preamult te laudă», îi scrieà papa Sixt IV. Iar el însuși, în ajunul morții, ziceà medicului venețian care-l căutà: «De când sunt domn al acestei țeri, 36 de răsboaie am dat, în 34 am învins, și 2 am pierdut» [2]).

«Om preaînțelept, vrednic de multă laudă, iubit mult de supușii sei, îndurător și drept,

www.digibuc.ro

mult apărător și generos»: așà îl caracterizează medicul Matei Muriano în relațiunea sa către dogele Veneției[3]). Iar cronicarul țerei încheie povestirea acestei domnii binecuvântate, zicând: «După multe răsboaie cu noroc ceau făcut, cu mare jale au răposat marți, Iulie în 2... Domnitau Ștefan Vodă 47 de ani, 2 luni și 3 săptămâni, și au zidit 44 de mănăstiri și biserici, și erà însuși țiitor peste toată țeara.[4])... Erà bărbat viteaz, norocos și cu frica lui Dumnezeu»[5]).

Mărturiele istoriei se unesc în cuvântul poetului:

«Măreț în sinul luptelor
«Și'n pace-a fost măreț».

* * *

Ștefan, fiul lui Bogdan II Voevod și al doamnei Oltea-Maria, prin tată, nepot al lui Alexandru cel Bun din neamul Mușaților, prin mamă, strănepot al Basarabilor, astfel vlăstar al ambelor dinastii române din cele doue țeri surori, a luat în mână sceptrul Moldovei în zile de grea cumpănă pentru țeară și neam.

www.digibuc.ro

Alexandru cel Bun lăsase urmașilor moștenire o țeară tânără ca stat, dar bine întocmită în lăuntru și respectată în afară, mică între marile puteri vecine, dar tare prin voința de viață a cetățenilor și prin iubirea lor de țeară. Din nefericire însă, lipsa unei norme bine stabilite pentru succesiunea la tron, în urma sistemului ereditar-electiv ce se practică în ambele Principate, dedeà mereu prilej la certe pentru domnie, certe pe care și vecinii râvnitori de a-și supune țerile române căutà să le pună în serviciul intereselor lor. Astfel Moldova, sub urmașii lui Alexandru cel Bun, ca și Țeara-Românească, sub urmașii lui Mircea cel Bătrân, au ajuns să fie mereu turburate de lupte lăuntrice, însoțite de amestecul funest al străinilor, al Polonilor și Ungurilor în Moldova, al Ungurilor și Turcilor în Țeara-Românească, cu pretențiunile lor de supremație. Vrajba și urgia între frați le-au sfășiat în lăuntru, le-au umilit în afară. Mai reu decât dușmanul din afară lovește întotdeauna dușmănia din lăuntru!.. In cele din urmă, sub Petru Aron, un fiu natural al lui Ale-

www.digibuc.ro

xandru cel Bun, Moldova ajunse să fie vasală şi Poloniei şi Ungariei, şi în acelaşi timp tributară Turcilor.

De această umilinţă o liberâ braţul lui Stefan, care venind cu oaste din Ţeara-Românească, în Joia mare 1457, bătù pe Petru Aron, ucigaşul tatălui seu Bogdan, şi luâ în stăpânire tronul strămoşesc dela Suceava, fiind proclamat domn al ţerei, la Dereptate. Serbătoarea Invierei, ce coincideà cu aceste evenemente, erà tot-de-odată o serbătoare de reînviare a Moldovei.

Erà însă un timp de mare cumpănă nu numai pentru Moldova şi neamul românesc, ci pentru toată creştinătatea, când Stefan venì să ia domnia. Cu patru ani mai înainte, cetatea Sfântului Constantin, cu ultima remăşiţă din imperiul Cesarilor romani, căzuse în mâinile Turcilor. Impărăţia creştină a Resăritului fu desfiinţată, aceeaşi soartă având şi celelalte state creştine ale peninsulei Balcanice, care toată devenì osmană. Cuceritorul Mohamed II îşi aşezâ tronul la Cornul-de-aur, şi semiluna înlocuì crucea de pe

www.digibuc.ro

Sfânta-Sofia. Groază cuprindeà inimele descurajate ale Europei creştine.

In aşà timp venì, ca trimis de Providenţă, Stefan al Moldovei, «luptător al lui Christos», cum îl numeà sfântul Părinte dela Roma. Un alt «luptător al lui Christos», Ioan Corvin de Huniad, şi acesta Român de viţă, murise un an mai înainte, lăsând desolată Ungaria şi lumea creştină. Erà acum rândul lui Stefan, ca principe fruntaş în fruntea Resăritului creştin, să ducă mai departe lupta pentru cruce.

Lupta pentru cruce erà menirea lui. Lupta pentru cruce este gloria lui. Coroana lui de glorie au alcătuit-o însă şi lupta pentru cruce, şi lupta pentru neatârnare, şi faptele păcei: coroană de întreită glorie.

Inainte de a întreprinde sfânta luptă contra duşmanului creştinătăţii, Stefan aveà să susţină lupte cu vecinii creştini spre a-şi apăra moştenirea. Răsboindu-se cu Polonii şi cu Ungurii, la care detronatul Petru Aron aflase adăpost pentru ca să fie readus la domnie la timp oportun, el făcù pace cu ei

www.digibuc.ro

numai dupe ce-şi câştigâ recunoaştere prin puterea armelor sale, învingătoare peste Nistru, peste Carpaţi şi la Baia.

Odată cu pacea, Stefan restabilì cuminte şi vechile legături ale Moldovei cu Polonia, recunoscând suzeranitatea coroanei polone, în condiţiuni ce-i garantà integritatea tronului şi a ţerei, cum şi mână liberă în afară. Iar prin pacea cu Ungaria, dupe învingerea repurtată asupra regelui Matiaş Corvin la Baia în 14 Decembre 1467, el dobândì în Ardeal cetăţile Ciceul şi Cetatea-de-Baltă cu ţinuturile lor, ca feude ungureşti, prin care regele Ungariei urmà să salveze măcar aparenţa unei suzeranităţi asupra domnului Moldovei. Relaţiunile lui Stefan cu Ungaria au continuat apoi să fie cele mai bune până la sfârşitul domniei sale. Astfel împăcat cu Polonii şi cu Ungurii, el puteà să întreprindă marea luptă contra duşmanului comun, care de mai bine de un secol ameninţà Europa creştină şi civilizaţia ei.

Pentru această luptă trebuià câştigat şi domnul Ţerei-Româneşti. Dar acì domneà

www.digibuc.ro

vasalul devotat al Turcilor, Radul cel Frumos. Acesta trebuià deci sau să fie întors la causa creştină, sau să fie înlăturat. Răsboaiele întreprinse contra lui, în acest scop, erà începutul ostilităţilor lui Stefan cu Turcii. In luptă cu domnul Moldovei, Radul, susţinut şi ajutat de Turci, pierdù tronul şi viaţa. Invingătorul Stefan puse domn Ţerei-Româneşti pe Basaraba Laiot spre a-l avea drept amic devotat şie şi causei creştine. Prin alianţa ţerilor surori şi cu sprijinul Ungariei şi Poloniei, luptătorul lui Christos sperà şi credeà la isbândă să conducă oastea creştină şi cu biruinţă secolul să încunune.

Sperarea şi credinţa lui erà în Zeul ocrotitor al biruinţelor sale de până atunci asupra protivnicilor şi necredincioşilor, în Zeul care l-a menit neamului seu şi creştinătăţii, Dumnezeul credinţei, al nădejdei şi al dragostei lui de Creştin şi de Român.

* * *

Lupta contra duşmanului Credinţei fu începută cu noroc prin o învingere asupra Tătarilor, la Lipinţi, aproape de Nistru,

www.digibuc.ro

unde ordele tătărești ce năvăliră în Moldová fură sdrobite de Stefan. Spre lauda lui Dumnezeu pentru această primă biruință asupra necredincioșilor, învingătorul sfinți atunci, cu mare solemnitate, mănăstirea Putna, în 3 Septembre 1470, pe care și-o alese locaș de veșnică odihnă.

In anul următor el începù lupta pentru înlăturarea lui Radul, cel plecat Turcilor, dela tronul Țerei-Românești, luptă sfârșită cu isbândă, dupe trei ani. Atunci pentru prima dată, Stefan încrucișà sabia cu palosul Turcului.

Până peste hotarele Europei pătrunse faima acestor învingeri. Șahul Persiei, Uzun Hasan, și el în luptă cu Turcii, oferì alianța sa «marelui și milostivului domn, stăpân mare în țeara sa, Stefan Voevod», cum îl numește în scrisoarea adresată lui, cerându-i în același timp să îndemne pe toți principii creștini ca să unească armele lor cu cele ale Perșilor spre a sdrobì pe dușmanul comun [6]).

Când această scrisoare sosì în Moldova, o oaste turcească în putere de 120.000

www.digibuc.ro

veneà ca să resbune înfrângerea suferită în Țeara-Românească. Basaraba Laiot, pus în domnie de Stefan, dar nevoit să se dea apoi de partea Turcilor, înmulți cu oastea sa rândurile turcești. Stefan nu aveà sub arme decât 40.000 de Moldoveni, pe lângă 5000 de Secui și 2000 de Poloni care-i venise în ajutor, cu totul vr'o 47.000 contra unei întreite puteri dușmane. Lângă Vasluiu el dădù vestita bătălie dela Podul-Inalt la Racova, în 10 Ianuarie 1475, sdrobind cu desăvârșire pe dușman. Erà cea mai strălucită învingere ce armele creștine au repurtat până atunci asupra Osmanilor.

Cronicarul contemporan al Poloniei, Ioan Dlugosz, încheie povestirea acestui preamemorabil evenement istoric cu celebrele cuvinte:

«O, bărbat minunat, întru nimic mai prejos eroicilor principi pe care-i admirăm atât de mult: care în zilele noastre o învingere atât de strălucită, între principii lumei cel dintâiu, a repurtat asupra Turcului! Dupe judecata mea, el este cel mai vrednic de a-i se încredința principatul și comandamentul

www.digibuc.ro

a toată lumea, mai ales contra Turcului, prin comună înțelegere și hotărire a creștinilor» [7]).

Iar papa Sixt IV scrieà eroului dela Racova: «Faptele tale contra necredincioșilor Turci, dușmanii noștri comuni, ce le-ai îndeplinit până acum cu atâta înțelepciune și vitejie, au adăugat atâta strălucire numelui teu încât toate gurile te numesc și toți într'un gând preamult te laudă» [8]).

Și chiar cronicarul turcesc, uimit de învingătorul oștilor lui Mohamed, zice: «Mare bărbat și Turcilor asemenea, de ai noștri neînvins» [9]).

Stefan însuși, adresând dela Suceava în 25 Ianuarie o misivă către principii creștini, prin care le anunță învingerea și-i invită să participe la continuarea luptei contra dușmanului comun, le scrieà:

«Prealuminaților și măriților din toată creștinătatea, în ori-ce loc va ajunge această scrisoare a noastră, Noi Stefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn țerei Moldovei, omenoasă închinăciune și dorință de toate bunurile pentru binele Mărielor Voa-

www.digibuc.ro

stre trimitem. Necredinciosul împărat turcesc de multă vreme a fost și este derâmătorul creștinătății, și în toate zilele se gândește cum s'o subjuge. Deci facem cunoscut Mărielor Voastre că, pe la sfânta Bobotează de curând trecută, Turcul trimise asupra noastră o mare oaste a sa de 120.000, ... încă și pe domnul Munteniei cu toată puterea lui ... Iar noi ne armarăm și merserăm împotriva lor, cu ajutorul lui Dumnezeu celui atotputernic, noi în fața dușmanilor creștinătății. Invinsu-i-am și i-am pus sub picioarele noastre, și pe toți i-am repus cu tăișul sabiei, pentru care lucru Dumnezeu fie lăudat. Dupe aceasta, necredinciosul Turc vrea să-și resbune cu capul și cu gândul seu asupra noastră, voind să cuprindă această poartă a creștinătății ce întâmpină în țeara noastră, de care lucru Dumnezeu să ne păzească. Și dacă această poartă ar fi pierdută de mine, toată creștinătatea ar fi amenințată. Deci cerem prietenielor voastre să vă redicați fără preget asupra dușmanului creștinătății cât mai este timp. Noi din această parte făgăduim pe credința noastră

www.digibuc.ro

creştinească să stăm cu capul nostru şi să luptăm până la moarte pentru creştinătate. Aşà făcând şi voi din cealaltă parte, pe uscat şi pe apă, de astă dată cu ajutorul lui Dumnezeu celui atotputernic să-i tăiem dreapta. Deci nu întârziaţi!» [10])

Ce măreaţă se arată personalitatea eroului prin aceste proprii cuvinte ale sale! Ce mândră conştiinţă de sine şi de însemnătatea ţerei sale în marea luptă ce el întreprinse, şi ce judecată dreaptă despre gravitatea momentului pentru creştinătatea întreagă!

In numele legei lui Christos el chiemà pe toţi principii creştini la lupta sfântă, cu credinţă tare în biruinţa ce trebuià să încoroneze armele legiunilor unite ale creştinilor. Dar cuvântul lui cel plin de credinţă nu găseà resunet în inimele sceptice ale contemporanilor sei, şi el remase să ţină piept el singur furtunei îngrozitoare ce nu întârzià să se descarce asupra lui şi asupra Moldovei sale.

* * *

www.digibuc.ro

In anul următor, sultanul Mohamed în persoană, cu înfricoşată oaste, împreună cu Basaraba Laiot, oaste în putere totală de 200.000, ajutorată încă şi de 30.000 de Tătari, veni să-şi ia resbunare. Lui i se puse în cale Stefan singur, numai el cu Moldovenii sei 40.000 [11]).

In vreme ce Turcii urmà să treacă Dunărea, Tătarii făcură o diversiune, jefuind ţeara dela Nistrul de jos până lângă Suceava. Dupe ce bătù şi gonì ordele tătăreşti, Stefan, lăsând ostaşii ţerani pe câteva zile să-şi caute vetrele pustiite, se retrase cu restul oştirei spre munţi. Acì, la Valea-Albă, loc numit de atunci Răsboienii, Thermopylele Române, în 26 Iulie 1476, cei 10.000 de curteni călări cu care eroul remase să susţină eroica luptă se închinară morţii. Floarea Moldovei remase atunci pe câmpul de răsboiu. «Mulţi din boierii cei mari au picat», — zice cronicarul — «şi vitejii cei buni au perit cu totul atunce. Şi fu scârbă mare în toată ţeara, şi tuturor domnilor şi crailor de prin pregiur» [12]). Stefan scăpâ ca prin minune, cu puţini ai sei. Erà înfrân-

www.digibuc.ro

gerea lui cea dintâiu. El fu înfrânt, dar nu învins. Erà o înfrângere din acele ce remân înscrise în cărțile istoriei ca fapte de nepe-ritoare glorie.

«Eu și curtea mea» — ziceà el prin solul seu la republica Veneției — «am făcut tot ce am putut, și s'a întâmplat ce v'am spus. Care lucru eu judec că a fost voia lui Dumnezeu, ca să mă pedepsească pentru păcatele mele. Lăudat fie numele lui!» [13])

Lăudat fie numele lui: căci învingerea re-purtată de Mohamed erà ca ș'o înfrângere. Turcii părăsiră Moldova cu mari pierderi, fără să fi luat nici o singură cetate, și fără nici un câștig în afară de prada ce făcuse. Decimați prin boală și foame, ei mai fură loviți de Stefan, la întoarcere, așà încât, cum spune un cronicar austriac, «mulți au fost uciși în fugă, mulți s'au înnecat în Dunăre» [14]). Erà — cum și regele Ungariei, Matiaș Corvin, zice scriind către papa — «o fugă rușinoasă» [15]).

Legenda ce ne-a transmis cronicarul Ne-culcea, în «*Oseamă de cuvinte de bătrâni*», atribue această miraculoasă isbândă a lui Stefan îmbărbătărei lui prin un cucernic se-

www.digibuc.ro

hastru, care-i făgăduì biruința pentru o mănăstire, și poveței primite dela muma vrednică de fiul ei, muma care nu l-a lăsat să intre învins în cetate, trimițându-l să învingă sau să moară în războiu.

Isbânda fu câștigată și asupra lui Basaraba Laiot, pe care Stefan, în unire cu oastea ungurească ce-i venì în ajutor prea târziu pentru a se folosì de ea contra Turcilor, îl scoase din nevrednica domnie.

Dupe patru ani, luptele cu Turcii începură din nou. Stefan căută să înlăture dela tronul Țerei-Românești pe un alt Basarab rătăcit, Basaraba Țepeluș, și acesta pus în domnie de dânsul, dar devenit apoi, ca și Laiot, partizan al Turcilor și susținut de ei. Invingător asupra lui Țepeluș, care fu resturnat, cu tot ajutorul primit dela Turci, el avù apoi să îndure nenorocosul războiu din 1484 pentru Chilia și Cetatea-Albă. Dupe eroică apărare contra unei puteri dușmane de 300.000 de oameni și 100 de corăbii [16]) care veniră asupra lor cu sultanul Baiazid II în frunțe, cele doue cetăți căzură în mâinile Turcilor. Erà al doile din cele doue

www.digibuc.ro

răsboaie pierdute de Stefan, care și de astă dată remase fără nici un ajutor dela vecinii creștini. Până în doi ani dupe aceasta, el bătù pe neîmpăcatul dușman de doue ori, la Catlabuga și la Șcheia, ultimele lui lupte cu Turcii, dar fără să poată recucerì cetățile pierdute.

Incercarea din urmă a lui Stefan de a face o coaliție contra dușmanului crucei, pentru care el căutà să câștige și pe marele-duce al Moscovei, Ivan Vasilievici, cuscrul seu, nu isbutì. Legăturile de pace ale Ungariei și Poloniei cu Poarta, cu care ambele state încheiară armistiții, îl siliră să renunțe a duce mai departe lupta sfântă, lupta pe care o începuse cu atâta credință și entusiasm, lupta pe care o susținuse cu atâtea sacrificii și decepțiuni. Cine poate să știe ce biruințe pentru creștinătate el ar mai fi putut să îndeplinească, dacă principii creștini îl secundà cuvenit.

El singur luptând eroica luptă, mântuință au adus neamului seu. Mântuință i-au adus, ajutându-l să treacă prin acea mare criză a cărei victimă au devenit toți ceilalți creștini din Sud-estul Europei, și ferindu-l să îm-

www.digibuc.ro

parte aceeași soartă nefericită, așà încât Statul român putù să păstreze și mai departe, de și sub suzeranitate turcească, o viață politică a sa proprie, o viață națională. El astfel, într'un timp de «cumpănă mare pământului nostru și nouă», pasul soartei l-a hotărit.

* * *

In greaua luptă ce a purtat pentru cruce și neam, Stefan strălucește nu mai puțin și prin faptele păcei.

Cele 44 de mănăstiri și biserici zidite de el și bogat înzestrate, din care 7 sunt în Bucovina, erà tot atâtea locașuri de cultură a neamului românesc, de învățătură creștinească și de întărire sufletească. Literatura cultivată în ele, cea bisericească și cea profană, în care se distinge mai ales istoriografia prin analele dela Putna, scrise în această mănăstire, a fost întemeietoare pentru cultura literară din urmă. Architectura, pictura și odoarele lor sunt cele mai prețioase monumente ale artei naționale. Iar averile hărăzite lor, ca și multor mănăstiri

www.digibuc.ro

ale ctitorilor de mai înainte, — averi din care s'a format, în cea mai mare parte, și marele fond bisericesc al Bucovinei, creat de fericit-pomenitul împărat Iosif II, — au asigurat Bisericei și Țerei mijloace bogate de bună-stare și prosperitate.

Așà viață de domn nu erà menită să se sfârșească fără ca ea să fie încoronată, dupe gloria luptei pentru cruce și dupe gloria faptelor păcei, și de gloria neatârnărei.

In Codrul-Cozminului, la 26 Octobre 1497, Stefan, înfrângând trufia suzeranului polon, își cucerì neatârnarea desăvârșită. Neînțelegerile ce au precedat această ruptură se arătară curând dupe pacea încheiată de Polonia cu Poarta în 1489, pace prin care așteptatul ajutor dela puterea suzerană pentru recucerirea cetăților Chilia și Cetatea-Albă se dovedì ca făgăduință amăgitòare.

Când apoi, dupe moartea lui Matiaș Corvin în 1490, coroana Ungariei erà disputată de Vladislav, fiul regelui polon, și de Maximilian de Austria, fiul împăratului german, Stefan se declarâ pentru nobilul Habsburg. Maximilian știeà să prețuească ami-

www.digibuc.ro

cia lui. El îi dădù plenipotențe extraordinare în Ardeal și provocă staturile transilvane să dea ascultare domnului Moldovei, împuternicit să primească, în numele lui Maximilian, jurământul de credință al Ardelenilor și să-i apere [17]). Această apropiare a lui Stefan de imperiul german și de casa Habsburgilor este o frumoasă probă de pătrunderea sa politică, care nu erà mai prejos de geniul seu militar. Și este o minunată ursită a istoriei, în tainele ei nepătrunse, cum Augustilor urmași ai amicului seu cu vederi largi le-a fost destinat să ocrotească mormântul seu și fundațiunile sale pioase în această țeară.

Relațiunile lui Stefan cu Polonia, devenite în acel timp ostile, au urmat să fie, și dupe recunoașterea lui Vladislav ca rege al Ungariei în urma păcei lui cu Maximilian, tot mai încordate, până când vechile legături de vasalitate fură rupte cu desăvârșire în Codrul-Cozminului. Pacea mijlocită apoi de regele Ungariei fu încheiată în 1499, prin un tractat de alianță defensivă și ofensivă între domnul Moldovei și regii Poloniei și

www.digibuc.ro

Ungariei ca aliați egali, alianță îndreptată mai ales contra Turcilor [18]).

Secolul se încheià cu un resultat din cele mai mari ale istoriei române: Stefan, domnul Moldovei, dupe 43 de ani de lupte vitejești și de înțeleaptă domnie, intrà într'un nou secol ca suveran singur stăpânitor, în neatârnare recunoscută de suzeranii de altă dată ai Moldovei, încununat de glorie, admirat în câteși patru părți ale lumei. Erà un moment de înălțare cum neamul românesc n'o avuse până atunci și cum n'a mai avut-o de atunci decât în zilele noastre.

Când pe urmă, înainte de a se împlini patru secoli, gloriosul Urmaș al gloriosului Domn conduceà peste Dunăre vitejii României ca să recucerească neatârnarea țerei lor reînălțate din seculară umilire, umbra eroului dela Racova și Răsboieni, dela Baia și dela Codrul-Cozminului însufleteà inimele eroilor dela Grivița și Plevna, Rahova și Smârdan.

Și când chipul străbunului reapăreà în bronz în capitala Moldovei, înconjurat de trofee din răsboiul Independenței, România, în-

www.digibuc.ro

coronată cu regala coroană de oțel, îl salută prin glasul poetului care a cântat gloria lui:

«O, Stefane!.....
«Azi Țeara mândră te primește,
«Purtând coroană de oțel.
«Tu, ce viteaz ai apărat-o,
«Privește-o!.. Demnă-i s'o privești:
«Independentă ai lăsat-o,
«Independentă o găsești».

Impreună cu Țeara recunoscătoare, Istoria se închină lui.

Este resplată în Istorie!

Și cât timp va fi sub soare suflare românească, numele lui preamărit va fi din veac în veac!

* * *

Spre a-l preamări pe el, Români din toată țeara și de pe tot pământul românesc, împreună cu buni creștini din alte neamuri, ne-am adunat astăzi acì la mormântul lui.

Venitam la acest mormânt ca la un isvor de viață și de virtute, isvor de însuflețire

www.digibuc.ro

și de îndemn spre fapte patriotice și creștinești. Venitam pentru ca, preamărindu-l pe el, sufletele noastre să le înălțăm și să le întărim, neamul să ni-l cinstim și țeara ce în sinul ei păstrează acest preascump odor.

Acum 400 de ani, mare jale și plângere eră în toată țeara Moldovei, jale și grijă în creștinătate. Căci zice cronicarul:

«Ingropatau pre Stefan Vodă în mănăstirea Putna, cu multă jale și plăngere tuturor lăcuitorilor țării, căt plăngeà toți ca după un părinte alor; că cunoșteà toți că sau scăpat de mult bine și apărare. Ce după moartea lui, îi ziceà sfântul Stefan Vodă, nu pentru suflet ce este în măna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile sale ceale vitejești, carele nimene din domni, nice mai nainte, nice după aceia, nu lau agiuns» [19]).

Iar medicul venețian Leonard de Massari, martur al ultimelor momente ale lui Stefan, la 24 de zile dupe moartea lui, scrieà din Buda către dogele:

«Stefan Voevod, fiind aproape de moarte, precum în viață, așà și la moarte s'au arătat

www.digibuc.ro

înfricoșat și înțelept. Căci înțelegând că este zizanie între boieri pentru alegerea noului domn, îndată porunci de-l duseră în câmp unde erà adunați toți ai sei, și puse de prinse pe capii zizaniei de ambe părțile și-i dete morții». — El știeà că zizania este vrăjmașul cel mai primejdios al neamului. — «Apoi le cuvântâ lor, zicându-le că, dupe cum simte, peste puțin trebue să moară, și nu mai poate să-i stăpânească și să-i apere; el nu vrea să le lase alt urmaș decât pe care ei și-l vor alege domn și pe care îl vor socotì mai vrednic să-i stăpânească și să-i apere de dușmani. Atunci toți aleseră pe fiul mai mare, care erà lângă dânsul și pe care el îl voià. Și așà el iarăși porunci de-l duseră afară, și puse pe fiu în scaunul seu, și puse de-i jurară toți credință, și așà înainte de moarte făcù pe fiu voevod. Apoi se întoarse în pat, și peste doue zile își dete sufletul și murì. . . Dumnezeu să păzească» — continuă Leonard de Massari — «ca nu cum-va Turcii să ia această țeară, căci atunci Polonia și Ungaria ar fi strivite, și în urmă toată Italia și creștinătatea» [20]).

www.digibuc.ro

In primejdie toată creştinătatea: acesta erà simţemântul lumei creştine în faţa eroului adormit, marele apărător al creştinătăţii.

Inregistrând moartea lui Stefan, cronicarul contemporan al Poloniei, Matia de Miechow, zice: «O, bărbat triumfător şi victorios, care glorios a triumfat de toţi regii vecini; om fericit, care toate darurile norocului le aveà în plin; şi ceea ce natura dă altora numai în parte, unora înţelepciune cu astuţie, unora virtuţi eroice şi dreptate, cea mai aleasă din toate virtuţile, iar altora biruinţă asupra vrăjmaşilor, acestuia ea toate de odată le-a hărăzit şi-i le-a dat, ca să strălucească întru toate!» [21]).

«Fostau bărbat care», — zice un alt cronicar polon, Martin Kromer, — «pentru inima lui cea mare, pentru înţelepciunea şi iscusinţa lui în ale răsboiului şi pentru faptele lui răsboinice... cu noroc săvârşite, în veci vrednic este să se pomenească» [22]).

Cu aşà laude îl pomenesc la moarte şi alţi cronicari străini.

Aşà erà judecat, aşà erà plâns, acum 400 de ani, domnul Moldovei, în toată creştinătatea. Astăzi, nu jale şi plângere ne-au

www.digibuc.ro

adunat la mormântul lui, ci recunoștință și admirare pentru el, dor de înălțare și întărire sufletească pentru noi.

Măreață Umbră, revarsă lumina ta asupra noastră și asupra neamului teu întreg, și spre faptele iubirei de țeară, ale iubirei de neam, ale iubirei de lege, virtuți prin care tu strălucești în veacuri, îndreaptă și unește cugetele noastre!

Români din toată Țeara, Români de pretutindeni! Uniți în jurul acestui mormânt, împărătește ocrotit de M. S. prealuminatul Impărat și Duce Francisc Iosif I *(strigăte: Trăiască!)*, și unind glasul nostru în strigătul «Trăiască Impăratul!» — să unim cugetele noastre, pentru ca toți într'un gând să redicăm sus inimele și, împreună cu preamăritorii eroului cei dincolo de mormânt, să zicem rugăciunea:

«Etern Atotputernic, o Creator sub-
«lime, tu ce dai lumei viață și omului
«cuvânt, în tine crede, speră întreaga
«Românime. Glorie ție 'n ceruri, glorie
«pe pământ!

www.digibuc.ro

«Etern Atotputernic, o Creator sub-
«lime, tu care ții la dreapta pe Ste-
«fan, erou sfânt, fă 'n lume să străluce
«iubita-i Românime. Glorie ție 'n ceruri,
«glorie pe pământ!»

Glorie!

www.digibuc.ro

NOTE

1) Cronicele moldovenești dau data de 12 Aprilie, în *Joia mare*. In 1457 Joia mare erà la 14 Aprilie.

2) Documente privitoare la istoria Românilor VIII, 36.

3) Ibid.

4) Ureche, ed. Kogălniceanu, Letopisițele țerei Moldovei I, 145.

5) Cronica dela Putna în traducție polonă, ed. Bogdan, Vechile cronice moldovenești, p. 228.

6) Columna lui Traian 1876, p. 465 sq.

7) Ioannis Dlugosz opera omnia, ed. Przezdziecki XIV, 623.

8) Docum. II 1, 14.

9) Leunclavii Historia Musulmana (ed. 1591), col. 640.

10) Columna lui Traian 1876, p. 420 sqq. (în italienește) = Monumenta Hungariae historica. Magyar diplomacziai emlékek Mátyás király korából. II, 301 sq.

www.digibuc.ro

11) Scrisoarea lui Balthasar de Piscia către papa, din Vratislavia, 16 Septembre 1476. Columna lui Traian 1876, p. 376 sqq.

12) Ureche, Letopis. I, 131.

13) Docum. VIII, 24.

14) Iacob Unrest, Chronicon Austriacum. Iorga, Acte și Fragmente III, 98 sq.

15) Docum. VIII, 23.

16) Docum. VIII, 28.

17) Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen, a. II (1849) t. II, 410.

18) Docum. II 2, 449.

19) Ureche, Letopis. I, 145.

20) Docum. VIII, 41.

21) Chronica Polonorum (ed. 1521) p. 375.

22) De origine et rebus gestis Polonorum (ed 1558) p. 679.

www.digibuc.ro

LA CENTENARUL AL III-le

AL MORȚII LUI

MIHAI VITEAZUL

CUVÂNTARE ROSTITĂ IN ATENEUL ROMÂN

LA 8 NOEMBRE 1901

www.digibuc.ro

Doamnelor, Domnilor,

Astăzi, în templul ce se înalță pe colina Mihai-Vodă, cel mai bătrân monument istoric al Capitalei, sacru martur al vremilor de acum 300 de ani; astăzi, în sfântul locaș dumnezeesc, închinat de Mihai Vodă Viteazul, la înălțarea sa pe tronul părintesc, Impăratului ceresc care erà credința și sperarea în menirea lui, — rugăciunea noastră cu rugăciunea unui întreg popor se înălță spre ceruri, într'un singur cuget, într'o singură simțire.

Erà pomenirea religioasă a jertfei îndeplinite, acum 300 de ani, de către eroul care, ca un falnic meteor de flacără, ca și venit din altă lume, a luminat o clipă orizontul întreg al neamului român, luminând spre a se face jertfă pentru ideea prin el întrupată,

www.digibuc.ro

idee lăsată moștenire generațiunilor următoare și problemă altor timpuri. Pentru această pomenire, rugăciunea noastră de astăzi uneà inimele românești de pretutindeni în pietatea pentru măreția jertfei, cu simțemântul viu al trecutului glorios fără de noroc și al presentului plin de sperare în viitor.

Uniți în această pietate, uniți în acest simțemânt, ne-am adunat și acum aice, să onorăm memoria aceluia care capul seu l-au adus jertfă pentru ca să învieţuească o idee dătătoare de viață neamului seu: ideea Unității române.

Și cum am putea să onorăm mai cuvenit memoria eroului martir decât pătrunzându-ne în inimă și suflet de marile lui fapte și de măreața jertfă adusă de el? Să deschidem deci cartea scrisă cu spada lui în istoria neamului nostru și'n istoria veacului seu, și luând aminte cuvântul îndreptătorului adevăr al Istoriei, să aducem prinosul inimelor noastre pe altarul jertfei lui.

*
* *

www.digibuc.ro

Istoria lui Mihai Viteazul, cuprinzând opt ani de domnie și de lupte, este prea bogată în fapte pentru ca să poată fi îmbrățișată, măcar cât de pe scurt, într'o conferință. Pentru scopul serbării comemorative de astăzi ne vom mărgini deci a lua în privire mai ales punctul de culminație al domniei lui, representat prin unitatea națională din 1600, și tragicul sfârșit a cărui aniversare trecentenară o serbăm.

Unitatea națională, de Mihai Viteazul adusă la îndeplinirea pentru un moment și cu el căzută, nu putem zice că erà în ideea lui înainte de a se întreprinde lupta prin care el a făcut-o. Acele timpuri nu erà pregătite să conceapă, în mod abstract, ideea unității naționale. Și fiind-că ele n'au putut s'o conceapă, trăinicia ei erà legată de spada unui singur om. Iar acel om, în adevăr, ca și poporul seu, au ajuns la concepția ideei numaĭ dupe ce sabia lui a concretizat-o. Și în viața sufletească a popoarelor se confirmă adevărul psicologic: «*Nihil in intellectu, quod non antea in sensu*» (Nimic nu este în minte, ce mai intâiu n'a fost în simțuri). Și de-oare-ce

www.digibuc.ro

el a întrupat ideea ce azi ne însuflețește, el este și remâne părintele ei, el eroul ei.

Am ținut să spun aceasta înainte de a trece la expunerea faptelor, pentru ca faptele să nu fie judecate dintr'un punct de vedere greșit.

Unitatea națională făcută de Mihai Viteazul a fost, în condițiunile date atunci, resultatul luptei întreprinse de el pentru desrobirea țerei sale. Intreprinsă cu inimă mare, lupta victorioasă a dat resultat mare.

Spre a scutura jugul turcesc care de secoli apăsà Țeara-Românească, Mihai, îndată ce luâ domnia, căutâ să câștige mai întâiu alianța principilor vecini ale căror țeri sufereà sub acelaș jug. In acest scop el trimise, în Iulie 1594, solii sei la Sigismund Báthory, principele Transilvaniei, și la Aron Vodă, domnul Moldovei, principate tributare Turcilor, ca și Țeara-Românească.

Ambii principi fură căutați pe atunci și de solii papei și ai împăratului Rudolf II, cu propunerea ca să se alăture la liga creștină ce urmà să se formeze, sub conducerea împăratului, contra Turcilor. La Mihai, solii

www.digibuc.ro

nu venise, dar el erà pus în cunoştinţă despre acest proiect. Solia lui către cei doi principi vecini găseà deci terenul pregătit.

Pe lângă comunitatea de interese, ca ţeri creştine sub acelaşi jug barbar, cele trei principate mai aveà şi comunitatea legăturilor etnice, cum şi comunitatea vechilor legături politice din timpul fostului regat ungar, încă vie în conştiinţa lor. Principatul Transilvaniei, românesc prin majoritatea populaţiei sale, dar unguresc prin elementul dominant şi prin organizaţia sa politică, se considerà ca moştenitor al pretenţiunilor de altă dată ale coroanei ungureşti asupra Ţerei-Româneşti şi Moldovei ca ţeri dependente. Astfel, propunerea de alianţă a lui Mihai fu primită de Sigismund în aşteptarea recunoaşterei suzeranităţii sale, formalitate ce de altmintre domnul român erà gata s'o îndeplinească, cum a şi făcut apoi, în vederea scopului mai înalt al desrobirei de sub jugul turcesc.

Pe la începutul lui Noembre 1594, tripla alianţă proiectată de Mihai fu încheiată, la Bucureşti, cu solii principelui Transilvaniei

www.digibuc.ro

și ai domnului Moldovei[1]). Această alianță transilvano-moldo-română erà cel dintâiu pas spre unirea celor trei țeri ce aveà să se îndeplinească apoi sub sceptrul lui Mihai.

Alianța fiind încheiată, lupta pentru desrobirea națională începù, în faimoasa noapte din 12 spre 13 Noembre, cu omorirea Turcilor în București și în Iași, urmată de luptele la Dunăre până în iarna următoare. Bătălia dela Călugăreni (13 August 1595) și luptele urmate apoi la Dunăre și la poalele Balcanului au desăvârșit înlăturarea jugului turcesc în Țeara-Românească, în Moldova și în Transilvania, prin sabia lui Mihai, viteazul căpitan al oștilor învingătoare.

*
* *

Ajutoarele ce Sigismund, conform alianței încheiate, trebuià să le dea în luptele pentru desrobire, ambițiosul principe Transilvan le luâ ca motiv pentru a cere aliaților sei recunoașterea formală a suzeranității sale asupra Țerei-Românești și Moldovei.

Aceste pretenţiuni îi fură chiar recunoscute de împăratul Rudolf, în tractatul înche-

www.digibuc.ro

iat cu el la 28 Ianuarie 1595, în care erà cuprinse și ambele principate române ca țeri sub protectoratul principelui Transilvan, pe când acesta, la rândul seu, recunoscù suzeranitatea împăratului, ca rege al Ungariei, asupra Transilvaniei [2]). Dupe acest tractat, Sigismund luâ pomposul titlu de «principe al Transilvaniei, Moldovei și Țerei-Românești și al sacrului imperiu Roman», chiar înainte de a obține recunoașterea formală a suzeranității sale din partea domnilor români.

Pretențiunile neîntemeiate ale lui Sigismund aflară opositie în Moldova. Aron Vodă încheiase, încă înainte de tripla alianță dela București, un tractat de vasalitate cu împăratul Rudolf, încheiat de solul împărătesc, la Iași în 16 August 1594 [3]). Bazându-se pe suzeranitatea împăratului, Aron refuză să recunoască suzeranitatea lui Sigismund. Sub pretext de trădare a causei creștine din partea lui, el fu redicat de trupele lui Sigismund, pe la Sf. Gheorghe 1595, și dus în Ardeal, iar în locul lui fu pus Stefan Răsvan, fiu natural al lui Petru Șchiopul, ca vasal al principelui Transilvan.

www.digibuc.ro

In același timp, solii lui Mihai, trimiși la Sigismund «pentru tocmeală», primiră rușinosul tractat de vasalitate ce li se impuneà, la Alba-Iulia în 20 Maiu 1595, tractat pe care Mihai, amenințat de Turci în ajunul Călugărenilor, nu mai puteà să-l respingă[4]). Un asemene tractat încheiară apoi și solii lui Stefan Răsvan pentru Moldova, la 3 Iunie același an[5]).

Astfel tripla alianță, încheiată la București pe la începutul lui Noembre 1594, pentru scuturarea jugului turcesc, au adus Țeara-Românească și Moldova în dependență de principatul Transilvaniei, care, la rândul seu, devenì și el dependent de coroana Ungariei sub casa de Habsburg. Unirea politică a celor trei principate aliate, tăcută prin tractatele de vasalitate încheiate cu Sigismund, erà un pas mai mult spre unirea lor sub Mihaiu.

Incălcarea din partea lui Sigismund, la înlocuirea lui Aron Vodă prin Stefan Răsvan ca vasal al seu, provocâ imediat amestecul Polonilor în Moldova, țeară mai înainte dependentă de Polonia. Sub pretext de apă-

www.digibuc.ro

rare contra Turcilor, în realitate însă spre a restabili vechea autoritate a coroanei poloane în țeara odinioară vasală ei, Polonii intrară în Moldova, chiar pe timpul bătăliei dela Călugăreni, și puseră domn pe amicul lor Ieremie Moghila, care se recunoscù vasal al Poloniei. Când Stefan Răsvan, silit a se retrage în Ardeal, se întoarse, în Decembre, cu trupe transilvane, spre a relua domnia, el fu bătut de Ieremie și sfârși în țeapă[6]). Dupe el se sfârși, în inchisoarea lui Sigismund, și Aron Vodă (1597), și el un fiu natural de domn, al lui Alexandru Lăpușneanu. Ei au fost ultimii descendenți ai Mușaților pe tronul Moldovei.

Noul voevod, Ieremie Moghila, obținù, prin intervenția Poloniei, și recunoașterea din partea sultanului. Astfel restabilindu-se egăturile anterioare cu Turcii, domnul Moldovean, susținut și de Poloni și de Turci, nu numai că nu făceà parte din liga creștină, dar erà chiar dușmanul hotărit al lui Mihai și al coaliției anti-turcești.

Pe când în Moldova neîntemeiatele pretențiuni de suzeranitate ale lui Sigismund

www.digibuc.ro

şi încălcările lui fără rost au avut drept urmare aceste schimbări în dauna triplei alianțe şi a ligei creştine, în Țeara-Românească, tractatul de vasalitate, primit de Mihai sub presiunea împrejurărilor, a remas o goală formalitate, întru cât priveşte raporturile dintre vasal şi suzeran.

Aşà trebue să înțelegem spusele cronicarului nostru, care dupe Călugăreni zice: «Atuncea Bator Sigmon, deacă văzù pre Mihai Vodă cu atâta vitejie şi cu atâta înțelépciune, slobozitau țeara Românească cu tot venitul ei, ca să fie iar pre seama lui Mihai Vodă» [7]).

Astfel raporturile lor au continuat să fie cele ale aliaților înainte de tractat, Mihai menținându-şi superioritatea militară şi cedând cuminte lui Sigismund aparența unei supremații politice.

* * *

O schimbare însemnată se produse însă prin abdicarea lui Sigismund dela tronul Transilvaniei, urmată la începutul lui Aprilie 1598. Impăratul Rudolf, căruia Sigismund îi

www.digibuc.ro

cedase țeara, luâ locul suzeranului nominal de până atunci.

Noul suveran al Transilvaniei, cu autoritatea de împărat al «sacrului imperiu Roman» și de rege al Ungariei, capul ligei creștine contra Turcilor, aveà autoritatea supremației în tot cuprinsul țerilor dependente de imperiul și de stăpânirea sa. In acestea erà cuprinse nominal și țerile române. Chiar vasalul polono-turc Ieremie Moghila recunoșteà până la un punct această autoritate.

In așà împrejurări, bine înțeles, Mihai urmà să se considere ca fiind sub supremația împăratului. Luptele cu Turcii începând din nou, el aveà și nevoie de sprijinul lui. In acest scop, el cereà, odată cu ajutoarele trebuincioase, o hotărire netedă în privința legăturilor dintre dânsul și împăratul.

Luptele lui victorioase cu Turcii îl făcuse reazemul principal al ligei creștine în Resărit, fapt de care imperialii știeà să țină seamă. Cererea lui Mihai erà deci bine-venită și trebuià satisfăcută fără preget.

Comisarii imperiali, însărcinați cu guvernarea Ardealului și a părților ungurești,

www.digibuc.ro

veniră ei înșiși la curtea domnului român spre a face legătura. In 9 Iunie 1598 ei încheiară tractatul dela Târgoviște[8]), hotăritor pentru politica ulterioară a lui Mihai.

Prin acest tractat, domnul cu mitropolitul și cu boierii țerei recunoșteà unirea Țerei-Românești cu coroana Ungariei, precum fusese mai înainte sub foștii regi, și pe împăratul ca rege legitim și ca suzeran.

Mihai și descendenții sei în linie bărbătească să stăpânească țeara ca vasali ai împăratului, cu drept ereditar.

Impăratul se îndatorà să-i plătească soldă pentru 5000 de soldați și să-i dea ajutor, la cererea lui Mihai, alți 5000 de soldați sau solda pentru ei.

In schimbul acestui ajutor, Mihai erà dator să combată pe Turci și pe alți dușmani ai împăratului, în Țeara-Românească, în Ardeal și în celelalte părți ale Ungariei.

La 9 Iunie, data tractatului, Mihai jurâ, în biserica mânăstirei Dealul, credință împăratului și legătura încheiată[9]).

Această legătură făceà pe un luptător ca Mihai nu atât vasal al împăratului, cât stă-

www.digibuc.ro

pân pe situația militară dela Dunărea de jos. Domn ereditar al Țerei-Românești, el aveà și îndatorirea să intervină în Ardeal și Ungaria, cum și în Moldova ca țeara dependentă de coroana Ungariei, contra dușmanilor creștinătății și ai impăratului, îndatorire care pentru el constituià un drept. Oamenilor aleși, datoria este un drept, și dreptul datorie.

Astfel, în împrejurările ce le-au adus evenementele următoare, tractatul dela Târgoviște erà punctul de plecare și toată baza de acțiune a lui Mihai în Ardeal și în Moldova. Cu acest tractat se încheie faza pregătitoare a unirei, care, începând cu tripla alianță din 1594 și înaintând apoi prin legăturile de vasalitate ale Țerei-Românești și Moldovei cu Transilvania din 1595, a dus, în cele din urmă, prin mijlocirea tractatului dela Târgoviște, la unirea celor trei țeri sub Mihai.

* * *

Incă mai înainte de ce evenementele îl chiemară în Ardeal, Mihai se gândeà la cucerirea Moldovei. Puțin înainte de abdicarea

www.digibuc.ro

lui Sigismund, el îi cerù acestuia consimțemântul să gonească pe Ieremie din Moldova și să ocupe țeara pentru sine: Moldovenii, ziceà el, așteaptă numai sosirea lui spre a-i da domnia [10]). Iar dupe abdicarea lui Sigismund, repetând propunerea, el scrieà comisarilor imperiali că așteaptă numai aprobarea împăratului spre a pune în lucrare proiectul; și cu toate că planul e socotit ca inoportun, părerea lui este că «neghina trebue scoasă din grâul curat» [11]).

Ieremie însă știù să se pună bine și cu împăratul, asigurându-l de credința și alipirea sa [12]). Așteptarea lui Mihai fu deci zădărnicită pentru moment, și până a putea pune în lucrare planul seu pentru Moldova, evenementele îl chiemară mai întâiu în Ardeal.

Nestatornicul Sigismund Báthory, căindu-se de abdicare, se întoarse dupe patru luni spre a lua iarăși domnia Transilvaniei. El fu primit cu entusiasm de către conaționalii sei. Dar dupe șeapte luni el abdicâ din nou, de astă dată însă în favoarea vărului seu Andrei, la sfârșitul lui Martie 1599.

www.digibuc.ro

Impăratul erà prea nehotărît pentru ca să întreprindă o acțiune energică spre restabilirea autorității sale în Ardeal. Astfel reinstalarea Batoreştilor în principat se făcù fără ca ei să fie combătuți de imperiali în mod efectiv.

Aceste schimbări, negreșit, trebuià să aducă cu sine o desorientare în politica lui Mihai. Și Sigismund şi Andrei îi cereà reînnoirea legăturilor anterioare cu principatul Transilvaniei. Mihai trebuì să satisfacă aceste cereri, reînnoind — cu Sigismund îndată, cu Andrei abià dupe oarecare esitare — legăturile de alianță şi de vasalitate «ce avuse mai înainte cu Sigismund», cum zice actul dat lui Andrei [13]). Dar aceasta nu alterà legătura făcută cu împăratul, al cărui vasa Mihai continuà să fie, cu drepturile şi îndatoririle stipulate în tractatul dela Târgoviște.

Pe când îndoita vasalitate, la care astfel îl aduseră ciudatele împrejurări ale timpului, puteà să pară o scădere, puterea lui Mihai, căutat ca aliat şi de împăratul şi de Báthory, erà din contra în creştere. Steaua lui se înălță.

*
* *

www.digibuc.ro

In vreme ce relațiunile lui Mihai cu împăratul erà cele mai bune, atitudinea lui Andrei Báthory îi inspirà serioase îngrijiri. Pe când pe de o parte Andrei ceruse, cu multă insistență, reînnoirea legăturilor cu Mihai, pe de altă parte el întreținea relațiunile cele mai prietenești cu dușmanul lui de moarte, Ieremie Moghila, și cu Polonii, protectorii acestuia. In același timp, el se puse în înțelegere cu Turcii, fiind gata să reînnoească legăturile anterioare cu ei. El primì asigurări de protecțiunea sultanului, în schimbul unui tribut de 10.000 de galbeni.

Această politică a lui Andrei Báthory și situația creată de el erà pentru Mihai intolerabile. Iar tractatul dela Târgoviște îi impuneà îndatorirea, sau, cum înțelegeà el, îi dedeà dreptul de a combate în Ardeal pe dușmanii creștinătății și ai împăratului.

Pe temeiul acestei legături de ordine superioară, el trebuià să se considere ca deslegat de legătura cu Báthory, cu atât mai mult cu cât acesta a nesocotit-o: a nesocotit-o, făcându-se prietenul dușmanilor lui; a nesocotit-o, desfăcându-se de liga creștină,

www.digibuc.ro

cu care în supremă legătură erà făcute toate legăturile lui Mihai.

Adversar al ligei creştine şi amic al duşmanilor ei, Andrei Báthory, a cărui presență pe tronul Trasilvaniei erà un permanent pericol şi pentru causa creştină şi pentru Mihai personal, trebuià înlăturat.

Față cu politica nehotărită a imperialilor, Mihai simțeà că nu erà altul decât el care să-l înlăture, şi mai ales că nu trebuià s'o facă altul. El se oferì deci să cucerească Ardealul pentru împăratul [14]).

Incă înainte de a primì respunsul împăratului, care întârzià prea mult, Mihai trecù munții, cu oaste de vr'o 40.000, spre a da vestita bătălie dela Șelimberg lângă Sibiiu, în 28 Octobre 1599. Invingător, el intrà în triumf în Alba-Iulia, în ziua de 1 Noembre. Capitala țerei primeà pe cuceritor ca pe noul seu stăpân. La porțile cetății, representanții capitalei, în frunte cu episcopul, îl salutà de bună venire, felicitându-l pentru cucerirea țerei şi urându-i domnie fericită şi viață îndelungată. Oastea jurâ credință împăratului, lui Mihai şi fiului seu [15]).

www.digibuc.ro

La 4 Noembre Mihai vesteà împăratului biruința repurtată și-i închină țeara cucerită [16]). La 20 ale Iunei, dupe ce toate orașele Ardealului făcuse succesiv omagiul lor de supunere, Mihai deschideà dieta solemnă, convocată în numele împăratului, și primeà jurământul representanților țerei, iar el jurà să păzească constituția țerei, privilegiele și libertățile ei [17]).

Mihai primeà jurământul Ardealului în numele împăratului, luând pentru sine numai titlul de guvernator și locotenent imperial; dar simțemântul tuturor erà că Ardealul erà al lui Mihai. El însuși, având conștiința lucrului îndeplinit și măsurând însemnătatea lui, erà hotărit să nu mai dea Ardealul din mână decât odată cu capul.

Această hotărire se manifestâ îndată dupe cucerire, când generalul imperial George Basta, conform instrucțiunilor ce aveà, venì cu oaste în Ardeal. In urma propunerei lui Mihai de a cuceri Ardealul pentru împăratul, Basta, comandantul trupelor imperiale în Ungaria superioară, primise ordin să fie gata spre a ocupa țeara în momentul opor-

www.digibuc.ro

tun. Dupe ce Mihai îndeplinise cucerirea pe respunderea sa proprie, fără să aștepte hotărirea împăratului, Basta venì și el cu trupele imperiale. Insă Mihai îl provocă foarte energic, în 11 Noembre, să se întoarcă, nemai având trebuință de ajutorul lui, sosit prea târziu. [18])

Generalul imperial, care sperà să primească el însărcinarea de guvernator, nu erà dispus să asculte de această provocare. Dar trebuind să evite un conflict cu Mihai, care cucerise țeara în numele împăratului, el ieșì din Ardeal. El ieșì cu ură în suflet, ură care urmâ să fie apoi atât de funestă pentru Mihai și pentru marea lui operă.

*
* *

Nu ne putem oprì acì asupra lungilor negociațiuni ce au urmat apoi între Mihai, ca cuceritor, și curtea imperială, nici asupra modului de procedare al acesteia, cu politica ei nehotărită. Cu toată mulțumirea ce împăratul arătà lui Mihai, care trebuià să considere aceasta ca recunoaștere a situației create de el, curtea imperială esità să ia o hotărire definitivă în această privință.

www.digibuc.ro

Iarna trecuse, şi sosise primăvara, iar Mihai tot nu aveà în mână respunsul aşteptat. Şi el nu cereà la început decât recunoaşterea lui ca guvernator al ţerei cucerite de el şi necesarele ajutoare de bani şi de trupe spre a puteà susţine lupta începută în numele împăratului şi pentru causa creştină. Impăratul însă nu admiteà mai mult decât stipulaţiunile tractatului dela Târgovişte, şi cereà lui Mihai să se întoarcă cât mai curând în ţeara sa spre a apăra graniţa contra Turcilor.

Mihai nu se gândeà deloc să se conformeze acestui mod de a vedeà, şi continuà să guverneze ca domn, dacă nu plăceà guvernatorul. Mânios, el ziceà că nu va da din mână Ardealul, pe care el singur l-a cucerit fără nici un ajutor dela împăratul, şi care, dupe drept, lui i se cuvine.

El formulâ apoi cererile sale cu mult mai redicate: el cereà domnia ereditară a Ardealului, unit cu Ţeara-Românească, cum şi comitatele ungureşti dincoace de Tisa care odinioară au aparţinut principatului Transilvaniei; deasemenea ceea ce va mai cucerì

www.digibuc.ro

de acum înainte dela Turci să fie a lui și a casei sale. Dacă împăratul va primì propunerile lui și-i va acorda ajutoarele cerute, el va săvârșì contra Turcilor, într'un an, lucruri care nu s'au făcut în o sută de ani; iar dacă propunerile lui vor fi respinse, el să fie deslegat de jurământ.

«Impăratul» — ziceà el în instrucțiunile date solilor sei — «bine să ia amente că, Ardealul și țara Rumănească în ce loc sântu, tot norocul creștinătății iaste aruncat pre aceaste 2 țări, carele sântu baștele (= bastioanele) și apărătură a toată creștinătatea; că, Dumnezeu să ferească, de ar apuca Turcul aceaste 2 țări, ar fi peire a toată creștinătatea!»

Aceste cereri atât de hotărite ale viteazului conștient de valoarea sa păreà imperialilor peste măsură de exagerate; dar nimene nu aveà curagiul să le opună un refuz tot atât de hotărit. Respunsurile ce-i aduceà solii imperiali, ca și solii lui trimiși la împăratul, abià atingeà chestiunile esențiale ale dorințelor lui și le lăsà nehotărite [19]).

Tăria de voință și arzătoarea patimă cu care Mihai țineà acum la domnia Ardea-

www.digibuc.ro

lului și a părților dincoace de Tisa, pe când mai înainte el se mulțumeà cu demnitatea de guvernator, arată în mod neîndoios că el începù să cuprindă cu mintea și cu inima toată măreția operei ce o îndeplinise ca domn român. El ardeà acum de dorința să cuprindă și Moldova, necesară spre a îndeplini unirea neamului seu. Nici odată el n'a ținut atât de mult la cucerirea Moldovei ca acum, și el o întreprinse cu riscul de a pierde tot, încă înainte de a-și fi asigurat poziția în Ardeal.

Motivele pentru a atăca pe Ieremie Moghila erà aceleași ca și în 1598, când Mihai arătà pentru prima dată intenția de a lua domnia Moldovei. Dar atunci această dorință se presentà mai puțin hotărită ca de astă dată. Prefacerile urmate apoi în Ardeal îl făcură să amâne acest plan, și el îl amânâ cu judecată cumpănită. De astă dată însă, o patimă îl arde, îl mână fară astâmpăr, nu-i lasă timp să cumpănească. Erà patima unei idei mărețe: ideea Unității naționale. Ideea născuse în sufletul lui mare.

*
* *

www.digibuc.ro

La 8 Maiu 1600 Mihai treceà munții prin pasul Oituzului, intrând în Moldova cu oaste de 40.000, parte din Ardeal, parte din Țeara-Românească.

Peste opt zile el erà la cetatea Sucevei, de unde, în 16 Maiu, el dà veste comisarilor imperiali despre cucerirea Moldovei.

Moldovenii îl primiră ca pe un mântuitor, și mai toată oastea moldovenească trecù la el. Ieremie, cu puțini credincioși ai sei și cu Polonii ce-i venise în ajutor, se refugiè în cetatea Hotinului. Mihai îl urmărì; în 20 Maiu el erà la Hotin. Lăsând acolo o parte din oaste pentru cuprinderea cetății, el se întoarse la Suceava, unde în 29 Maiu primì jurământul de credință al părcălabului cetății, ca «domn al Țerei-Românești, Ardealului și Moldovei». Erà jurământul dat celui dintâiu domn al acestor trei țeri unite, domn al tuturor Românilor.

Suceava, cetatea atâtor amintiri scumpe ale trecutului nostru, ea cea dintâiu au adăpostit între zidurile sale pe Domnul tuturor Românilor. Cetate sfântă, închinăciune ție!

www.digibuc.ro

Dela Suceava, Mihai merse la Iași, unde intrâ la 1 Iunie și primì jurământul boierilor. Pe la sfârșitul lui Iunie el se întoarse apoi în Ardeal, lăsând în Iași un guvern milităresc pentru stăpânirea țerei cucerite [20]).

Din zilele împăraților romani, țerile unite de Mihai sub sceptrul seu n'au mai fost unite sub o singură domnie. Și erà o minunată coincidență că tocmai atunci se împlineà 15 secoli de când Traian Impăratul a pus mai întâiu piciorul pe pământul Daciei spre a o face țeară română. Se puteà un mai mândru jubileu?

Traian și Mihai-Viteazul sunt, în trecutul nostru, cele doue nume mari care înfățișează în istorie unitatea Românimei.

Dar este o veche zicătoare: «*Omne trinum perfectum*». In treime este deplinătate.

Să sperăm și să credem că nepătrunsul viitor ne păstrează un al treile nume!

* * *

www.digibuc.ro

Unitatea națională, îndeplinită de Mihai între 8 și 16 Maiu 1600, zile mari ale istoriei noastre, cum n'am mai avut apoi în trei secoli până la 10 Maiu, este punctul de culminație al domniei și vieței lui. Apoi urmează un prea repede declin.

Reîntors în Ardeal, Mihai găsì situația mult mai dificilă decât la plecare. Pentru imperiali, ca și pentru staturile transilvane nu mai erà îndoială că el țineà Ardealul nu atât în interesul casei imperiale cât pentru sine, și că erà hotărit să-l țină cu ori ce preț.

Totuși nu dela imperiali venì inițiativa spre a-l înlătura, ci dela nobilimea ungurească. Trufașii Unguri nu se puteà împăcà cu gândul ca un Român să le fie stăpân. Ura lor contra domnului român, sub a cărui ocrotire îndelung nedreptățiții «Valahi» începură să-și afirme dreptul lor la viață de cetățeni, se întăritâ cu atât mai mult în urma unor măsuri riguroase ce Mihai se văzù nevoit să ia față cu unii nobili resvrătiți. Astfel focul urei ungurești, necontenind să ardă sub cenușă dupe sdrobirea stăpâ-

www.digibuc.ro

nirii acelora care o revendică în numele «Uniunei celor trei națiuni» privilegiate, stă să isbucnească în plină rescoală.

Iar Mihai, viteazul, biruitorul, generosul Mihai, «poet al spadei», nici nu se gândeà cum să înlăture pericolul ce-l amenință. Grija lui erà numai împăratul.

Dela împăratul el așteptà acum ultimul cuvânt. Prin solul împărătesc el îi trimiteà următoarele cereri:

Mihai consimțeà să fie numai guvernator al Ardealului, dar cu drept ereditar în linie bărbătească, și numai dupe stingerea descendenței sale bărbătești, țeara să revină împăratului.

Țeara-Românească și Moldova să păstreze, sub domnia ereditară a familiei lui Mihai, «și pre feciori și pre feate», vechile așezăminte, sub suzeranitatea împăratului; iar dupe stingerea casei domnitoare, ele să aibă dreptul de a-și alege domnul.

Ca parte a principatului Transilvaniei, el reclamà din nou comitatele dintre Tisa și Ardeal, «cum au fost mai dennainte vreame»; iar cetățile bănățene ce se vor libera dela

www.digibuc.ro

Turci să fie ale lui în mod ereditar. Deasemenea ca posesiune ereditară a familiei sale, și în linie femeească, el cereà Făgărașul, împreună cu unele cetăți în Ardeal și în părțile dincoace de Tisa.

Celelalte cereri erà pentru ajutoarele ce împăratul aveà să-i dea [21]).

Aceste cereri, cu unele mici modificări, au fost aprobate de împăratul, prin un act din 12 Septembre 1600 [22]). Dar când respunsul împăratului ajunse în Ardeal, «soarta lui Mihai» — zice colegul meu d. Iorga [23]), presentând în nouă lumină istoria eroului — «soarta lui Mihai și, împreună cu dânsa, soarta Ardealului și soarta noastră a Românilor se hotărise. Fără vina lui, fără vina directă a curții din Viena, puternicul domn căzuse».

Lupta dela Mirislău, dată în $^{8}/_{18}$ Septembre, în care generalul Basta, rivalul de moarte al lui Mihai, venind cu oaste să apere Ardealul pentru împăratul contra resculaților Unguri, s'a unit cu aceștia contra lui Mihai, această nenorocită luptă a derâmat dintr'o lovitură toată clădirea măreață a eroului român.

www.digibuc.ro

Ardealul fu pierdut, și în același timp Polonii intrà în Moldova ca să readucă pe Ieremie Moghila, și treceà Milcovul ca să pună pe fratele seu Simion domn la București. Nenorocos în aceste lupte, Mihai pierdù tot, remânând numai cu capul, cum ziceà el. Ungurii și Polonii, trufași și neiertători, îl sdrobise.

El căutà acum scăpare la împăratul. Primit de acesta la Praga, dupe lungă esitare, Mihai fu însărcinat, împreună cu Basta, să recucerească Ardealul. Impăcat cu Basta, amândoi, dar fiecare cu oastea sa deosebită, dădură Ungurilor sub Sigismund Báthory, care iarăși luase domnia Transilvaniei, lupta dela Goroslău, în 3 August (st. n.) 1601.

Ungurii fiind învinși, Ardealul fu recucerit. Dar acum vechea rivalitate între Mihai și Basta pentru demnitatea de guvernator isbucnì din nou. Cu ea revenì și ura neiertătorului Basta, ură nutrită demult în suflet pentru ofensele și asprele cuvinte, primite în trecut dela lesne aprinsul, dar și lesne iertătorul Mihai.

Acestei uri neîmpăcate, cum și uneltirilor

www.digibuc.ro

dușmane pe lângă Basta, căzù victimă Mihai, ucis în cortul seu din tabăra de lângă Turda, de asasinii trimiși de Basta, în revărsatul zilei de 9/19 August 1601 [24]).

*
* *

Nu ne vom oprì asupra prea dureroaselor amănunte ale acestui omor, crimă comisă asupra unui întreg popor. Nu ne vom oprì, căci nu am găsì cuvinte pentru durerea ce sfășie ori ce inimă românească. Nici nu voim să zicem cu cronicarul nostru:

«Pentru aceasta dar cadese să blestemăm toți creștinii pe neamul unguresc, mai vârtos, căci sânt oameni răi și hicleani încă din fealiul lor; așijderea și pre Basta Giurgiu, căci au ascultat pre domnii ungurești de au ucis pre Mihai Vodă fără nici o vină. Unii ca aceia de trei ori să fie anatema!» [25]).

Nu!...

Căci nu cu blestem voim noi să încheiem serbarea în memoria eroului care pentru înfrățire a luptat, pentru înfrățire a murit. Măreața lui umbră, care planează deasupra noastră, ne chiamă la înfrățire.

www.digibuc.ro

El a căzut jertfă pentru ideea întrupată prin dânsul; el a căzut jertfă, pentru ca să se adeverească cuvântul: nici o idee mare nu va învinge fără de jertfă!

Și dacă Istoria, care resbună toate și multe iartă, îi va ierta pe ei, iertați să fie și de noi. Și-i vom ierta atunci cu atât mai cu îngăduință, căci capul lui ni l-au lăsat nouă.

Această moaște să ne unească cugetele, pentru ca toți într'un gând spre el să înălțăm inimele.

Români, gândiți-vă la capul lui Mihai Viteazul! . . .

Acest cap este o glorie a noastră. Acest cap este un ideal al nostru. Și acest cap, el este încă . . . așà cum îl puteți vedea în mănăstirea Dealul, unde așteaptă un mormânt cuvenit [26]).

Români, iarăși zic: Gândiți-vă la capul lui Mihai Viteazul! . . . .

Cu Mihai Viteazul se încheie o însemnată epocă a istoriei noastre. El este ultimul representant al timpului vechilor dinastíi române ale Basarabilor și Mușaților, care au

www.digibuc.ro

domnit până atunci în neîntreruptă linie bărbătească. Cu strălucirea lui, ele s'au stins precum o stea se stinge în ultima sa flăcărare.

Urmează apoi o lungă perioadă de decădență politică și umilire națională, până când unirea celor doue țeri surori, de el mai întâiu unite, a dat un nou avânt Națiunei.

Sub o nouă dinastie, astăzi România, unită și independentă, încununată cu regala coroană de oțel, pășește cu încredere spre viitorul ce menirea ei i-l păstrează.

Insuflețiți de credința vie în viitor, să unim cugetele noastre în patriotica urare:

Trăiască Regele nostru Carol I și Regina noastră Elisabeta Doamna!

Trăiască Augusta noastră Dinastie!

Trăiască și înflorească România!

www.digibuc.ro

NOTE

1) Cronica Țerei-Românești, ed. Laurian și Bălcescu, Magazin istoric IV, 277. Cf. Documente privitoare la istoria Românilor III 2, 59.

2) Bethlen, *Historia de rebus Transylvanicis* III (ed. II), 519 sqq. Docum. III 2, 76 sqq.

3) Docum. III 1, 193.

4) Docum. III 1, 209, 472. Magaz. ist. IV, 280 sq.

5) Docum. III 1, 477.

6) Docum. III 2, 162. 173.

7) Magazin ist. IV, 284.

8) Pray, *Dissertationes historico-criticae,* p. 155 sqq. Docum. III 1, 287 sq.

9) Docum. III 1, 289.

10) Bethlen IV, 109.

11) Docum. III 1, 287 (unde scrisoarea, cu data 7 Iunie 1598, este arătată greșit ca fiind adresată lui Andrei Báthory).

12) Docum. III 1, 285.

13) Docum., III 1, 329 sqq.

www.digibuc.ro

14) Monumenta comitialia Transylvaniae IV, 316. Cf. Docum. III 1, 334 sqq. III 2, 321 sqq. Bethlen IV, 315 sq.

15) Docum. III 1, 511 sqq. (pus greşit la 1597 în loc de 1599.) 340 sqq. 364 sq. 423. III 2, 328 sqq. XII, 474 sqq.

16) Docum. III 1, 339.

17) Mon. com. Transylv. IV, 429 sqq. Docum. III 1, 431 sq. III 2, 333 sq. XII, 483 sq.

18) Docum. III 1, 351.

19) Docum. III 1, 356 sqq. III 2, 337 sqq. IV 1, 1—41. XII, a. 1599 Noembre — a. 1600 Maiu. Iorga, *Documente noue relative la Petru Şchiopul şi Mihai Viteazul.* Analele Academiei Române XX (1898), 456 sqq.

20) Docum. III 2, 353 sqq. 448 sqq. 468 sqq. 530 sq. IV 1, 50 sqq. 83. IV 2, 21 sq. 24. 248. XII, a. 1600 Maiu—Iunie. Supl. II 1, 598 sqq. Szadeczky, *Erdély és Mihály Vajda*, Temesvár 1893, p. 341.

21) Docum. IV 1, 213 sqq. XII, 955 sqq. Iorga, *Documente noue*, l. c. p. 483 sq.

22) Mon. com. Transylv. IV, 539 sqq. Cf. Docum. IV 1, 130.

23) *Scurta istorie a lui Mihai Viteazul*, Bucureşti 1900, p. 91.

24. Docum. IV 1, 266. VIII, 224 sqq. XII, 1218 sqq. 1229.

25) Magazin ist. IV, 300 sq. Istoria ţerei Românești, ed. Ioanid, p. 70.

26) Spontoni, secretarul lui Basta, în *Historia della Transilvania*, Venetia 1638, p. 171 sq., spune

www.digibuc.ro

despre capul lui Mihai: «Dupe aceasta se ţinù consiliu... şi se hotărì a se trimite capul lui Mihai în Valahia... Capul fu deci imbalsamat şi predat comisului lui Mihai, care îl cerù cu cea mai mare stăruinţă spre a-l duce în Valahia». — Capul lui Mihai fu înmormântat în mănăstirea Dealul, lângă mormântul tatălu seu Petraşcu cel Bun, unde Radul Buzescul cu soţia sa Preda, fiica Banului Mihalcea, au pus următoarea inscripţie:

† ЯИЧѲ ЗЯ[ЧѲ ЧИНс]ТИТѪѦ ШИ РЪ‖ПОСЯТѪѦ КЯПѪѦ КРѲЦИНѪЛѪн МИХЯИѦ‖ММРѲЛѲ БОѲВОД ЧЯ8 ФОсТ ДѠмН ЦЪРЪѲн‖РѪМЪНѲЦИн ШИ ЯРДѢЛЛѪн ШИ ММѠЛ ДОВѲн· ЧИНсТИТѪѦ ТРѪп ЗЯч(ѳ) Д КЪН|ПИн ТОРДѲн· ШИ КЪНД ЛЯ8 ѪЧИѲ НѢм‖Цн ЯН[н] ЯѪ ФОСТ· ѯ З̃Р̃Θ̃· Д ЛѪНЯ ЯВг(8ст) Й̃‖ЗИѦ(ѳ)· ЯчЯс(тъ) ПнЯТРъ Ѡ8 ПѪс ЖѪПЯн РЯДѪѦ БѪ[з](ѕскѪѦ н) ЖѪПЪН[ѣ]G[д] ПРѲДЯ·

Acì literele suprapuse ale inscripţiei, pe care am copiat-o la faţa locului, sunt date prin minuscule; literele deteriorate sunt puse între [ ], iar cele adăugate, între ( ). Data morţii, 8 August, trebue socotită drept 9 August înainte de resăritul soarelui. — Papiu Ilarianu, *Tesaur de monumente istorice* I, 395, a publicat această inscripţie, transcrisă cu litere latine, dupe o copie a maiorului Pappazoglu, din 1860, unde se află greşit: «jupan Radu *bărbatul jupănesei* Preda».

La restaurarea bisericei, în domnia lui Bibescu Vodă, craniul lui Mihai a fost scos din mormânt şi se păstrează, împreună cu un craniu atribuit lui Radul IV (fundatorul mănăstirei, al cărui epitaf însă nu se găseşte acì), într'un mic scrin cu geamuri, la vederea tuturor, ambele cranii fiind

www.digibuc.ro

însemnate cu numele respective. (МІХѦІЛ БІТѢЗѪЛ БОѲБОД. Лѣтѣл 1601. — РѦДѪЛ БОѲБОД Чѣл Мар. 1508). Craniul lui Mihai, şi dupe înfăţişare, ca şi dupe mărturiele ce avem, are toate criteriele autenticităţii. E timpul ca nepreţuita reliquie să găsească o adăpostire demnă de memoria aceluia care a fost şi este Mihai Viteazul.

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro